

Horvát–magyar könyvtári konferencia

A Pécsi Városi Könyvtár, a Csorba Győző Megyei Könyvtár, valamint a Janus Pannonius Tudományegyetem Könyvtára szeptember 23–24-én horvát–magyar könyvtári konferenciát rendezett Pécsen, váltott helyszíneken (az első nap a városi, a másodikon a megyei könyvtár adott otthont a résztvevőknek). A címből a kevéssé tájékozott inkább afféle rutin-konferenciára gyanakodhatna, a nemzetközi együttműködésekben időnként adódó közös tárgyalásokra, ankétokra asszociálhatna. Aki azonban járatosabb a témában és annak bonyolult elágazásaiban, sejthette, hogy egészen másról, jóval többről van itt szó. Egyszerre több igen fontos problémáról is. Mert baj van, égetőek a Baranyában és egyebütt élő horvátok gondjai könyv és könyvtárügyekben. Nehezen boldogulnak egymás nélkül a pécsi és az észéki könyvtárak, félkarú óriás mindkét ország tudományossága is intenzív kutatói és könyves kapcsolatok nélkül, végül az információk áramlása sem olyan kanalizált még, hogy ne lenne sürgető szükség az információcserére, a személyes kontaktusokra, a szakmai egyeztetésekre. Éppen ezért jött létre a konferencia, és – úgy tűnik – épp e kérdésekben sikerült általa némileg előbbre lépni. Mivel rengeteg téma volt, mivel igen rangos előadói és hallgatói közönség jött össze, nehéz a konferenciáról igazán teljes képet nyújtani. A beszámoló inkább csak csemegézhet az ott elhangzottakból, a mélyebb, alaposabb érdeklődőket kénytelen a szakfolyóiratok (a nem könyvtártudományi-könyvtárosi szakfolyóiratok) várható publikációihoz utalni. Különösen a művelődéstörténeti, történelmi és irodalomtörténeti vonatkozásokat illetően. Mert igen fontos előadások hangzottak el e témakörben Pécsen, tudományos szenzációk is születtek, ám ezekről beszámolni nem lehet a 3K dolga. *Dr. Bene Sándor* kandidátus (MTA Irodalomtudományi Intézet) például az egész Zrínyi-kutatást új mederbe terelő nagyszerű előadást tartott, ritka filológiai bravúrt mutatva be *Georgius Ráttkay* Memoria regum et banorum című munkáját és annak háttérét elemezve, vagy említhetnénk azt is, hogy radikálisan új eredmények születtek a konferencián a Janus Pannonius-kérdéskörben is; *Kovács Sándor Iván* (az ELTE tanszékvezető professzora) pedig az egész régi magyar irodalom kutatásához-élvezetéhez nyújtott meghökkentően újszerű szempontokat, minderről azonban nem szólhatunk részletesebben. Volt bőven elegendő könyvtári-könyvtárosi eredménye-eseménye is a konferenciának. Mindenekelőtt talán az, hogy *Dragutin Katalenac* (az észéki Városi és Egyetemi Könyvtár főigazgatója), valamint *Silva Pavlinić* (a Szlavoniai és Baranyai Könyvtárosok Egyesülete elnöke) olyan gazdag együttműködési programot tártak a leginkább érintettek, *Kalányos Katalin* (a Csorba Győző Megyei Könyvtár igazgatója), *Dr. Újváriné Füzy Ágnes* (a Pécsi Városi Könyvtár igazgatója) és természetesen a hallgatók elé, amelynek horderejét természetesen a későbbi gyakorlati lépések fogják igazán megmutatni, de amelynek súlyát érezni-érteni lehetett az előadásokból is. Pécs és Baranya vonatkozásában olyan kooperáció indult meg, amelyről még sokat és sokszor fogunk hallani. Az együttműködési kedvből ragadt az eddig talán túlságosan is tudomány fellegváraiba zárkózott (vagy zárt?) egyetemi horvát tanszékre is, amelynek vezetője is, oktatói is intenzíven részt vettek a konferencián, és akiknek problémafelvetései sok kér-

dés tisztázásához-felméréséhez segítettek hozzá. A könyvtárosokat nyilván jól segítették azok az informatív, összefoglaló előadások is, amelyek részint a magyarországi horvátok irodalmáról adtak átfogó képet (*Blazsetin István* egyetemi adjunktus), részint a horvát történettudomány magyarsággépét elemezték (*Sokcsevics Dénes* egyetemi adjunktus), illetve a Drávaszög irodalmáról számoltak be (*Dr. Lábadi Károly*, a gödöllői Városi Könyvtár igazgatóhelyettese).

A legizgalmasabbnak – könyvtári szempontból – azonban a horvátországi magyarok és magyarországi horvátok könyvtárellátásának kérdései, a magyar–horvát könyves kapcsolatok problematikája, valamint a nemzetiségi könyvtárak dokumentumellátásának koordinálásával kapcsolatos feladatok pertraktálása bizonyult. *Lukács Zsuzsa* (az OIK Nemzetiségi és Dokumentációs Osztály vezetője) ez utóbbi témáról tartott előadását, valamint *Kovács Sándorné* (mohácsi Városi Könyvtár) referátumát (A horvát kisebbség könyvtári ellátásának báziskönyvtári tapasztalatai) a 3K jelen száma teszi közzé. Bírjuk *Varga Erna* (a pálmonostori Horvátországi Magyarok Központi Könyvtára vezetője), valamint *Zöld Ferenc* (könyvészeti szakíró) ígéretét is, hogy szabadon tartott előadásaik (Eredmények és gondok a horvátországi magyarok könyvtári ellátásában, ill. Horvát–magyar könyves kapcsolatok a közelmúltban és napjainkban) cikké formált változatait a 3K-ban publikálják.

Mint minden igazi, jelentős konferencia, ez a horvát–magyar is elsősorban azáltal válhat jó értelemben emlékezetessé, hogy az ott felvetett gondolatok és megoldási javaslatok gyakorlati erővé válnak, konkrét munkában és munkafolyamatokban testülnek meg, megkerülhetetlen eredményeket produkálva. Bizonyosak vagyunk, hogy ez a konferencia ilyennek fog bizonyulni. Hála érte mindenképp előtt *Kalányos Katalinnak*, *Füzy Ágnesnek* és a mindennek, csak szürkének nem nevezhető eminenciásnak, *Boda Miklósnak*, az MKE Pécsi és Baranyai Szervezete elnökének. (VK)

Koordinációs feladatok a nemzetiségi könyvtárak dokumentumellátásában

A kultúra értékeit legtömörebben, legtartósabban őrző és hagyományozó eszköz – mind a mai napig és még sokáig – a könyv. Az anyanyelven írott könyvek gyűjtő- és szolgáltatóhelye a könyvtár, tehát a nemzetiségek könyvtári igénye és könyvtári ellátása szinte egyet jelent a nemzetiségi-kisebbségi kultúra fenntartásával, egységének megőrzésével, a nemzeti kultúra állapotáról szóló naprakész tájékoztatással. Magyarországon a nemzetiségek könyvtári ellátásának rendszere a megyei könyvtári hálózatra épül, s lényege az úgynevezett báziskönyvtári funkció. A báziskönyvtár feladata a nemzetiségi települések könyvtárainak ellátása az anyanyelven „megszólaló” irodalommal, ill. az állomány folyamatos fejlesztése-újítása, cseréje. Ezt a munkát a báziskönyvtár a megyei könyvtárak hálózatfejlesztési tevékenységével párhuzamosan látja el.

Ebben az ellátási rendszerben mindeddig csak a nagyobb lélekszámú hazai nemzetiségek könyvtári igényeit sikerült kielégíteni, így a németek, horvátok, románok, szerbek, szlovákok, szlovének ellátását.

A horvát nemzeti kisebbség olvasási igényeit befolyásoló KSH adatokat nézve megállapítható, hogy a horvát nyelvet beszélő, olvasó, író személyek száma hazánkban kb. 50 ezer: 1990-ben 13 570 megkérdezett tekintette magát horvát nemzetiségűnek, 17 577-en jelölték anyanyelvüknek a horvát nyelvet, és még 17 ezer személy beszél anyanyelvén kívül a horvátot. A legfrissebb KSH adatok szerint a horvát nyelvet tanulók száma óvodában 1585 fő, általános iskolában 2476 fő, középiskolában 214 fő. Az 50 ezer horvát nyelven olvasni-tájékozódni kívánó személyt Magyarországon – az iskolai könyvtárakkal együtt – 80–86 könyvtár szolgálja ki.

A közelmúlt éveinek állományfejlesztését a horvát nemzetiségi könyvtáraknál három objektív tényező határozza meg:

1. A jugoszláv utódállamok közül az 1992-ben nemzetközileg is elismert Horvát Köztársaságban – háborús pusztítások óriási károkat okoztak a gazdasági életben, s ennek következtében a nyomasztó anyagi terhek természetszerűleg az anyaországi könyves szakmában is nagy méretű árdragulást idéztek elő. Ez napjainkban is tapasztalható, például a Budapesti Nemzetközi Könyvfesztiválon 1998-ban is a horvát könyvek voltak messzemenően a legdrágább kiadványok.

2. A horvátországi eseményekkel párhuzamosan a hazai közművelődést támogató pénzforrások – túlkörözve a rendszerváltásból fakadó gazdasági megszorításokat – apadni kezdtek, majd 1995-től a központi keretösszegeknek a korábban kidolgozott elvek szerinti szétosztása helyett a pályázati úton történő „kézbesítése” vált gyakorlattá. A finanszírozásnak ezen módja köztudottan esetleges, tehát a szisztematikus, folyamatos állományfejlesztést nem biztosítja.

3. A piacosító gazdálkodási törekvések a magyar könyvkereskedelem korábbi értékesítési politikáját is alapvetően megváltoztatták: a nehezen beszerezhető és még

nehezebben eladható nemzetiségi könyvekből már nem hajlandóak felhalmozni készleteket, csak konkrét megrendelésre importálnak. Az Országos Idegennyelvű Könyvtár az így keletkezett tájékoztatási hátrányt s hiányt új megoldással igyekszik feloldani: a raktáron lévő (sok esetben már elavult) könyvek helyett az anyagországok kiadói katalógusaiból állítja össze állománygyarapítási tanácsadó füzeteket, a Nemzetiségi Új Könyveket. A beszerzési folyamat így hosszabb és némileg bonyolultabb, de a könyvtár a legfrissebb irodalomhoz jut, a kereskedelemnek pedig nem marad nyakán a könyv. A korszerűsítés érdekében az OTK eddig öt országos kisebbségi önkormányzattal kötött együttműködési szerződést – köztük a horvátal is –, és folyamatosan valamennyivel hasonló szerződés megkötésére törekszik.

Az elmúlt évek törekvései és változásai valamennyi nemzetiségi kisebbség számára kihívást jelentettek a könyvkultúra s a könyvgyarapítás terén is. Közülük többen elégedetlenek a báziskönyvtári rendszer hatékonyságával, de be kell látniuk, hogy párhuzamos vagy más elven szervezett önálló hálózat létrehozása egyelőre meghaladja erőiket. (A helyiség s a szakember biztosítása, a könyvbeszerzés és elosztás, a kínálat feltárása és a könyvajánlás mind olyan tennivaló, amely több szakterület összehangolt munkáját követeli.)

A német települések a testvérvárosi kapcsolatok jóvoltából tehető külföldi partnereket szereztek, az együttműködés azonban csak ritkán terjed ki a községi könyvtárak állományának bővítésére vagy felújítására; a küldemények inkább az iskolai könyvtárakba jutnak el, de sokszor ezeket is nehéz a magyarországi oktatási tanmenethez alkalmazni.

A könyvek beszerzésének egyik legnépszerűbb változatává lettek a hazai és az anyaországi könyvtárak közötti könyvcserék, bár ez a megoldás sem tud kellő mennyiségű új, friss anyaországi kiadványt biztosítani.

Saját nemzetiségi könyvtári hálózata újjászervezésének gondolatával foglalkozik a szerb önkormányzat: budapesti központtal olyan könyvtári elosztó rendszert kívánna létrehozni, amely a kisebb települések szórványban élő szerb lakosságát is eléri. A budapesti horvát iskola Pest megye báziskönyvtári funkcióját kívánja átvenni, ugyanis a számítástechnikai fejlesztések során egyre inkább elmosódnak a korábbi merev határok a települési és az iskolai könyvtárak között. Igen öröndetes, hogy komoly állományú, tudományos értékű gyűjtemények fejlődtek ki több egyetem vagy főiskola nemzetiségi nyelvi és irodalmi tanszékein (pl. Pécs, Szeged, Baja, Szombathely, ELTE Szláv Tanszék, stb.)

A horvát könyvtárak munkatársai szerint az állománygyarapítás legnagyobb gondja, hogy kevés a pénz, hiányzik az a központi keret, melyet a minisztérium az OIK költségvetésében biztosított. Ha viszont nagyobb lenne a beszerzési keret, akkor nem tudnának hol és mit vásárolni. A gyarapítás az anyagi okokon túl azért is nehéz, mert mindenkor két szempontot kellene figyelembe venni: egyrészt az irodalmi horvát nyelven íródott művek beszerzését, másrészt a nyelvjárásban megjelent műveket, ugyanis pl. Győr-Moson-Sopron és Vas megyében a „gradistyei” nyelvjárást, Zalában pedig a „kajj”-t beszélik és tanítják. A horvát nyelvterületen célszerű lenne az érintett megyék szorosabb együttműködése, a gyarapítások összehangolása, koordinálása. Az OIK 1997 tavaszán az országos horvát könyvtárosi értekezlet előkészítéseként kérdőíves felmérést végzett; érdemes néhány adatot kiemelni az összegzésből. A könyvek számát tekintve Baján több, mint 18 ezer horvát és szerb alkotás van nyilvántartásban, de mivel anyagi gondokkal küzd a báziskönyvtár, az eszéki könyvtár

felé több évig nem tudja teljesíteni cserekötelezettségeit, ezért csere útján nehezen fog egyhamar új kiadványokhoz jutni. Mohácson közel 13 ezer könyv szerepel az állományban, pályázati pénzen az elmúlt évben mindössze 30 kötetet tudtak vásárolni (egyértelműen a drágaság miatt). Szombathelyen a báziskönyvtári és a tagkönyvtári állomány közel 4500, Tótszerdahelyen pedig kb. 7000 könyvből és időszakos kiadványból áll. Győr-Moson-Sopron megyében a tagkönyvtárak közel 2500 horvát könyvvel rendelkeznek. Az 1996-os gyarapodás Tótszerdahelyen 27, Szombathelyen 87, Győrben pedig összesen 164 könyv volt. Valamennyi intézmény rendszeresen részt vett a központi és helyi jellegű pályázatokon, a ténylegesen kézhez kapott pénzüsszegek 70 és 500 ezer forint közöttiek voltak.

Mit javasol a s z a k m a a fentiekben vázolt problémákkal teljes helyzet megoldására? Mit tud ajánlani az Országos Idegennyelvű Könyvtár?

Az állománygyarapítások összehangolása akkor valósulhat meg, amikor már van kínálat, ill. tudjuk, hogy mit, hol és mennyiért lehet beszerezni. A kínálatnak széles körűnek kell lennie, hogy a különböző típusú könyvtárak megtalálják a saját közönségüknek szóló műveket.

Mivel a Horvát Köztársaság teljes könyvtermését nem hozhatjuk ide bemutatni, ide kell hozni az információt a könyvtermésről. Koordinációs munka az információk gyűjtésében, rendszerezésében és szolgáltatásában szükséges.

A Könyvtári Törvényben megalapozott koncepció, amely az országos könyvtári, múzeumi, levéltári és közművelődési információs hálózat fejlesztését célozza, és amelyeket a Művelődési Tárca Kulturális Örökség Főosztály 1997-ben, az MKE vándorgyűlésén tett közzé, a következőket hangsúlyozza: „Az információs társadalom alapvető információs szolgáltatási rendszere a nyilvános könyvtári ellátási rendszer, mely állampolgári jogon biztosítja az információhoz való szabad hozzáférést.”

A fejlesztési program alappillérei:

- a hálózat kiépítése az ország minden településére és – amennyiben a lehetőségek engedik – a határon túli magyar közösségek településeire is;
- a hálózat információkészlettel való megtöltése;
- az információs vagyoni digitalizálása.

A program megvalósítását az intézmények – mint az információs infrastruktúra legnagyobb adatszolgáltói – hálózatba szervezve, ésszerű munkamegosztással kell, hogy végezzék. A munkamegosztás és a hálózati elv érvényesül a dokumentumok és az információ feldolgozásában (közös katalogizálás, szakosított adatbázis-építés), valamint a dokumentumellátásban.

A nemzetiségi könyvtáraknak az információ- és dokumentumellátásban olyan feladatok megvalósítását kell célul meghatározniuk, amelyek óhatatlanul koordináló tevékenységet, együttműködő szellemiséget követelnek. A megyei könyvtárakon keresztül, ill. velük együtt mind az integrált könyvtári rendszer, mind az Országos Dokumentumellátó Rendszer részévé kell válniuk.

Az Országos Idegennyelvű Könyvtár is csak akkor képes korszerűen s jól ellátni nemzetiségi szakkönyvtári feladatait, ha ebbe a koncepcióba helyezi el saját tevékenységét. A hazai nemzeti és etnikai kisebbségek könyvtári ellátásának jobbítása érdekében az elkövetkező évek során az OIK az alábbi feladatok megvalósítását tervezi:

1. A már meglévő s folyamatosan épülő Nemzetiségi bibliográfia adatbázis szolgáltatását és terjesztését CD-ROM-on. Az adatbázis 1992-től tartalmazza a nemze-

tiségi-etnikai témakörben megjelent újságcikkeket, értekezéseket és az elektronikus médiák közléseit. Jelenleg 30 ezer számítógépes rekordból áll, és hamarosan 100 könyvtár fogja megkapni. A Nemzetiségi bibliográfiába kerülő információk gyűjtése és feldolgozása során széles körű együttműködés szükséges a megyei könyvtárakkal, kutató intézetekkel, egyetemi tanszékekkel egyrészt a párhuzamosságok elkerülése érdekében (szemlézések összehangolása), másrészt a komplexebb, minél hiánytalanabb információs bázis létrehozása céljából (intézmények közötti cserék, kiegészítő adatok). Jó példa erre a Csorba Győző Megyei Könyvtár, ahonnan adatbázisunkhoz rendszeresen megkapjuk a Tájékoztató a baranyai kisebbségekkel foglalkozó sajtóközleményekről, cikkekről, könyvekről c. jegyzéket.

2. Könyvadatbázisok, nemzeti bibliográfiák beszerzését az anyaországból, azok folyamatos karbantartását és szolgáltatását a nemzetiségi könyvtárak részére. Ezzel a megoldással nemcsak aktuális információhoz jutnának a gyűjtemények, hanem az állománygyarapításhoz kívánatos lehető legszélesebb kínálathoz is. A Nemzetiségi könyvadatbázis idővel felváltaná a NUK-füzeteket. A megoldáshoz hatékony együttműködés szükséges az anyaországok nemzeti könyvtáraival és nagyobb kiadóival.

3. A magyarországi kisebbségek könyvtermését s a róluk szóló irodalmat feltáró adatbázis létrehozását lelőhely-nyilvántartással együtt. Ez a feladat szintén széles körű koordinációt igényel a pontos és hiánytalan információgyűjtés munkálataiban (kisebbségi önkormányzatok, könyvkiadók, kisebbségkutató műhelyek, múzeumok, néprajzi gyűjtemények, stb.). Itt is meg kell említenem egy pozitív példát: ez évben jelent meg a Magyarországi Románok Kutatóintézete kiadásában, dr. Berényi Mária szerkesztésében a Román bibliográfia c. kötet. Nagy segítség lenne az adatbázis építésében hasonló kiadványok megjelenése.

4. Közhasznú Kisebbségi Információk Adatbázisát, amely csak a legszélesebb körű együttműködéssel valósítható meg, és alapját a kisebbségi önkormányzatok dokumentumai képeznék.

A felvázolt munkálatok során s eredményeként az OIK a magyarországi nemzeti-ségi könyvtárak és használóik információs bázisává szeretne válni. Az intézményt ezen funkció betöltésére alkalmassá teszi a személyi-szakemberi ellátottsága (anyanyelvi színvonalú nemzetiségi nyelvi referensek, dokumentátorok); több évtizedes tapasztalata a nemzetiségi-könyvtári területen; számítógépes színvonala (50 felszerelt „munkahely”, Internet-hozzáférés, csatlakozás a MOKKÁ-hoz); adatrögzítői csoportja; részvétele a három éves tematikai fejlesztésben és az ODR-ben, stb. Természetesen mindez csak akkor lesz elegendő a teljesítéshez, ha párosul a *szakma* a könyvtárosok segítőkész együttműködésével.

Lukács Zsuzsanna

A horvát kisebbség könyvtári ellátásának báziskönyvtári tapasztalatai

*„Nem mondhatom el senkinek,
elmondom hát mindenkinek.”
(Karinthy Frigyes: Előszó)*

A könyvtár mint demokratikus intézmény mindenki számára nyitott. Ez azt jelenti, hogy nyitott az egészségileg rászorultak, a szociálisan hátrányos helyzetűek, az öregek, a betegek, a munkanélküliek, a külföldi turisták – akik csak rövid ideig tartózkodnak egy-egy városban – és nem utolsó sorban a Magyarországon élő etnikai és nemzetiségi kisebbségek számára is.

Hogy mit jelent a könyvtár a nemzetiségeknek?

A könyv, az olvasás mindig is nagy szerepet játszott az anyanyelv ápolásában, művelésében, egy adott nép kultúrájának és történelmének megismerésében. Ma már ugyanezt a szerepet töltik be az audiovizuális eszközök is: a hangzó anyagok, a videodokumentumok, CD-lemezek és a számítógépek.

A nemzetiségi hovatartozás megőrzésében a legnagyobb szerepet a család tölti be, majd az iskola. Az egyháznak is nagy a szerepe, de ide sorolnám a könyvtárakat is, mert a könyvtár olyan hely, ahol több kultúra találkozik egymással, és jól el is fér egymás mellett.

Még mielőtt rátérnék báziskönyvtári tapasztalataimra, engedjenek meg egy rövid történeti áttekintést.

A magyarországi nemzetiségek szervezett könyvtári ellátása az 1950-es években kezdődött. (1947-ig több helyen: így Mohácson, Baján, Versenden, Lakócsán olvasókörök keretein belül lehetett hozzáférni horvát nyelvű olvasmányokhoz.) A rendszer keretében viszonylag olcsón és országosan egységes elvek szerint, elfogadható mennyiségű könyvállomány jutott el a nemzetiségi településekre, azonban tartalmuk miatt gyakran nem keltették fel az olvasók érdeklődését.

A helyzet javítására 1972-ben megjelent az „Írányelvek a nemzetiségi lakosság könyvtári ellátásának továbbfejlesztésére” c. dokumentum, mely kiindulópontként megállapította, hogy a nemzetiségek könyvellátásában a legtöbb gondot az okozza, hogy többségük aprófalvakban lakik. Az ilyen településeken működő könyvtárak önmaguk nem képesek az anyanyelvű könyvek állományának színvonalas gyarapítására és így az anyanyelven történő olvasás népszerűsítésére sem.

Ekkor jöttek létre az ún. báziskönyvtárak, melyek a megyei könyvtári hálózatra épültek, és feladatuk a megye nemzetiségi lakosságának könyvtári ellátása volt. Az „Írányelvek” értelmében létesült 1973-ban a *Mohácsi Délszláv Báziskönyvtár* is. Hatóköre szerint Baranya megyében 22, Somogy megyében 4, Tolna megyében 1 horvát vagy szerb nemzetiségű településre terjedt ki, aholl lassan megteremtődtek a tárgyi és személyi feltételek is.

Az állománygyarapítás a Kulturális Minisztérium anyagi támogatásával a Könyvtárellátó Vállalaton keresztül történt.

Ebben az időben beszélhetünk rendszeres kapcsolattartásról az olvasókkal, az óvodától a felsőoktatási intézményekig, a városoktól a legkisebb településekig. Évente több alkalommal szerveződtek író-olvasó találkozók, irodalmi estek, szakmai fórumok, vers- és prózamondó versenyek és minden évben nagyszerű olvasótáborok. Ehhez a munkához az intézményi háttérrel a mohácsi Városi Könyvtár és a Baranya megyei Könyvtár biztosította. A fent említett tevékenységek mind egy célt szolgáltak, az anyanyelvi kultúra ápolását és az anyanyelv megőrzését a könyv és az olvasás segítségével.

A mohácsi báziskönyvtár célja azóta sem változott, de a 80-as évek végére mind a szakmai, mind a gazdasági irányítás elbizonytalanodott. 1989-től bizonytalanná vált a központi beszerzési forrás, így az esetenként biztosított, elégtelen anyagi keretekkel a folyamatos dokumentum-beszerzés akadozott. Magyarországon 1990-től folyamatosan kialakult egy olyan horvát nemzetiségi intézményrendszer, amely a horvát nyelvű kultúrát követi. A lakosság körében is egyre tudatosabban jelentkezett az igény a horvát nyelvű kiadványok iránt: mesekazettákat, kötelező olvasmányokat, kézikönyveket, szótárakat, nyelvkönyveket, történelmi regényeket és bibliát igényeltek az érdeklődők.

Sajnos, az igényeket csak nagyon hiányosan tudtuk kielégíteni. Eldugultak a beszerzési csatornák, a horvát dokumentumok behozatalával foglalkozó cégek feloszlottak. Horvát nyelvű könyvek és egyéb dokumentumok könyvesbolti forgalomban nem kaphatók.

Mohácson a helyzetet tovább nehezítette a 20/1992. kormányrendelet, amely megszüntette a Megyei Könyvtár és a városi alközpontok koordináló és szakmódszertani szerepét. 1996-ban megszűnt a központi támogatás. A dokumentumok beszerzése pályázatok útján történik, így a könyvbizterzés rendszeressége nem biztosított. Legtöbb helyen az önkormányzati támogatás sem áll rendelkezésre.

A Baranya Megyei Közgyűlés 63/1993. (VI. 28.) határozata alapján felhatalmazta a közjegyzőt és a Baranya Megyei Könyvtár igazgatóját, hogy kezdeményezzen megállapodást a települési önkormányzatokkal a Baranya Megyei Könyvtár hálózati-módszertani központtá való kijelöléséről. A hálózati munka azonban megtorpant, és ezzel együtt a báziskönyvtári feladatok ellátása is bizonytalanná vált. Ennek oka egyrészt a dokumentum-beszerzés akadozása, másrészt – gépkocsi hiányában – a letéti cserék lebonyolítása.

Megszűnt az a több évtizedes folyamat, amely ugyan nem felelt meg a korszerű könyvtári követelményeknek, de mégis biztosította a rendszeres kapcsolattartást az olvasókkal. Az 1990-es népszámlálás szerint Baranya megyében 17 748 fő a horvát kultúrkörhöz tartozók száma. Túlnyomó többségük aprófalvakban él, és általában 100 főnél kevesebben vannak, de meglehetősen sok faluban jelentősebb lélekszám-ban élnek horvátok, és vannak olyan települések, ahol arányszámuk meghaladja az 50%-ot. Ezek a községek azonban nem alkotnak földrajzilag elkülöníthető, összefüggő területet.

Ma a megyében – a központi könyvtár állományán kívül – összesen 55 letéti helyen: 27 könyvtárban, 11 iskolában, 12 óvodában, 5 egyéb helyen van horvát nyelvű letéti állomány, összesen 14 188 dokumentum, kb. 2 millió forint értékben, melyeknek sorsa, gondozása nem megoldott. Ezért féltő, hogy a letéti állomány széthullik,

elveszik és használhatatlanná válik az olvasók számára. Az utóbbi időben egyre gyakrabban kapunk olyan jelzéseket, kérdéseket, hogy mi legyen a cirill betűs állománnyal. Legutóbb Károlyból érkezett ilyen jelzés.

A horvát könyvtári ellátás az iskolai oktatás területén sem tudja betölteni feladatát, így a legpotenciálisabb könyvtárhasználói réteg, a tanulóiifjúság könyvtári környezet hiányában nő fel.

A fent említett okok miatt elmondható, hogy Baranya megyében – ahol az ország legtöbb horvát nemzetiségű lakosa él (32%) – a horvát könyvtári ellátás nem megfelelő, pedig az oktatás mellett az egyik legalapvetőbb intézményi ellátási forma lenne, amely nagyban segíthetné a nyelvi asszimiláció megállítását.

Így egy idő óta a mohácsi báziskönyvtári tevékenység – melyben ilyen körülmények között nem lehet hosszú távra sem tervezni – lassan hitelét veszíti, és komolytalanra válik az emberek szűkebb és tágabb környezetében egyaránt (pl. Surján).

Erről az állapotról 1997 márciusában tájékoztattuk a Baranya Megyei Közgyűlést, és egyben kértük segítségüket a megyei feladatokat is ellátó mohácsi horvát báziskönyvtár működéséhez, mert a kisvárosi önkormányzat az intézmények átvilágítása után kötelező megtakarításra szólította fel az intézményt. A város nem zárkózik el a feladattól, és az ellátás érdekében a költségek 50%-át vállalja. A fennmaradó 50%-hoz a Baranya Megyei Közgyűlés segítségét kérte, mely a Hatásköri törvényre hivatkozva 1997-ben a támogatást elutasította. 1998-ban működésre 30 000 Ft támogatást kaptunk. A problémát a Horvát Országos Önkormányzat is ismeri. Kezdeményezésünkre az anyaország rendszeresen 3 db napilapot küld könyvtárunknak.

A nemzetiségi könyvtári ellátás problematikája évente legalább egyszer terítékre kerül különböző fórumokon. Megállapítást nyer az a tény, hogy a kisebbségek könyvtári ellátását javítani kell minőségileg és mennyiségileg egyaránt, törvényileg és jogszabályilag alátámasztva, ezt regisztrálják is, de a gyakorlatban nem történik változás.

Ezen a helyzeten változtatni kell, alkalmazkodva a mai viszonyokhoz, hiszen az évek során a könyvtárak már bebizonyították, hogy olyan intézmények, amelyek képesek állandóan változni, alkalmazkodni a kor követelményeihez. Újjá kell szervezni a Baranya megyében – és az egész országban – élő horvát nemzetiségi lakosság könyvtári ellátását.

A változtatáshoz azonban nemcsak a könyvtáraknak kell nyitottnak lenniük, hanem a fenntartóknak és működtetőknak is. Ehhez azonban meg kellene határozni konkrétan, ki a báziskönyvtárak fenntartója és működtetője. Ezáltal tisztázódnának a feladatok a fenntartók, a működtetők és a könyvtárak összefüggésében. Majd figyelembe kellene venni a könyvtárhasználói igényeket, a könyvtárak elgondolásait, a támogatási formákat, és közösen az Országos Horvát Önkormányzattal kidolgozni egy olyan modellt, amelyben ezek a tényezők összhangban vannak, és megfelelnek a korszerű követelményeknek is.

A báziskönyvtárak a megyékben olyan információs központokká válhatnának, ahol egy adott kisebbség jutna azon a helyen friss információkhoz, ahol az élethez szükséges egyéb adatok, ismeretek is könnyen hozzáférhetők.

A megváltozott viszonyokra fel kellene készíteni a könyvtárosokat is. Meg kellene oldani a szervezett továbbképzést, az anyaországgal való kapcsolatot, a horvát nyelvű szakirodalomhoz való hozzáférést és tapasztalatcsere lehetőségét.

Remélem, hogy ebben az információra éhes változó világban mi is meg tudunk változni, és nemcsak regisztráljuk az elhangzottakat, hanem a következő konferencián már pozitív eredményről tudunk beszámolni. Megoldódik a fenntartó, a működtető kérdése, így majd lesz, aki lobbizzon érdeklünkben, és a mottóul felhasznált Karinthy-idézet érvényét veszti.

Kovács Sándorné

Az egyéni külföldi tanulmányutak támogatásának rendje a Magyar Könyvtárosok Egyesületében

A szakmai színvonal emelése

Az MKE egyik fő célja – alapszabálya szerint – a tagság szakmai színvonalának emelése. Az elnökség álláspontja szerint e cél elérésének egyik fontos módja, hogy az egyesületi tagság minél nagyobb része közvetlen tapasztalatok alapján is megismerkedjék más országok könyvtári gyakorlatával.

Kétségtelen, hogy a legtöbb haszonnal a nálunk fejlettebb könyvtárügyek tanulmányozása jár, tanulságos lehet azonban a fejlődésben hátrább álló országok gyakorlatának a megismerése is. Ez utóbbi vonatkozásban nem szabad megfeledkezünk arról a kollektív kötelezettségünkről sem, amely relatív fejlettségünkől fakad.

Különös felelősség hárul ránk abban a tekintetben, hogy a tanulmányutak segítségével is ápolnunk kell a szomszéd országok könyvtárügyével kapcsolatainkat, kiemelten a magyarok lakta területek könyvtáraival.

Minden külföldi út tapasztalatok, ismeretek szerzésével jár, ezért lényegében még az ún. hivatalos utak is tanulmányútnak minősíthetők, bár az MKE (esetleg a hazai könyvtárügy) hivatalos kapcsolatainak az ápolását célzó utazások terén célszerű más eljárási rendet követni, mint a szoros értelemben vett tanulmányutak esetében.

Hivatalos utak

A nemzetközi szervezetekben (elsősorban az IFLA és szervezetei, EBLIDA) való tagságunkból és kötelezettségünkéből eredő utak feltétlen elsőbbséget élveznek anyagi lehetőségeink szabta határok között. Az MKE-nek képviselnie kell magát egy személlyel, aki lehetőleg az elnök vagy akadályoztatása esetén az elnökség egyik tagja, (szükség szerint az MKE valaki tekintélyes tagja) az IFLA közgyűlésén. Ezen túlmenően az éves költségvetés alakulásától függően kerülhet sor további utazásokra. Anyagi helyzetünk nem engedi meg, hogy olyan kötelezettségeket vállaljunk nemzetközi szervezetekben vagy munkacsoportokban, amelyek akár évi egy kötelező utaztatással is járnának. Követendő irányelv, hogy részvételünk általában levelező alapon történik, s lehetőségeink függvényében esetenként vállaljuk a szükséges utazások teljes vagy részbeni támogatását.

A külföldi partnerszervezetek által rendezett nemzetközi vagy nemzeti konferenciákon, szemináriumokon, egyéb rendezvényeken való részvétel igen fontos a magyar könyvtárügy nemzetközi kapcsolatainak erősítése szempontjából, ezért lehetőség szerint támogatni kell az utazásokat. A részvétel általában szakmailag indokolt, a problémát tulajdonképpen a finanszírozási korlátok jelentik. A következő változatok lehetségesek:

a) A meghívó fél fedezi az utazási és tartózkodási költségeket, s személyre szóló meghívót küld. Ez esetben az elnökségnek nincs más dolga, mint tudomásul venni a meghívás tényét, s ha úgy ítéli meg, az illetőt az MKE hivatalos képviselétével ruházza fel, s ennek megfelelően instruálja.

b) A meghívó fél fedezi az utazási és tartózkodási költségeket, de az elnökségre bízva a személy kiválasztását. Ilyenkor az elnökség a következő szempontokat mérlegelve hozza meg döntését: szakmai felkészültség, nyelvtudás, fellépés, egyesületi tevékenység. Mérlegelendő szempont egyfelől az, hogy a kiválasztott tag rendelkezik-e megfelelő helyismerettel és személyi kapcsolatokkal, másfelől azonban az, hogy a tagság fiatal korosztályai is szerezzék meg a nemzetközi szereplés rutinját, építsék ki külföldi kapcsolataikat.

c) A meghívó fél csak részben vagy egyáltalán nem fedezi a részvétel költségeit. Az elfogadás részben az MKE anyagi lehetőségeitől, részben más szervek támogatásától, részben a kiutazó személyes áldozatvállalásától függ. c/1) Ha a meghívás személyre szól, s az illető nem kéri az MKE anyagi támogatását, az elnökség nem szólhat bele az elfogadásába; kérésre azonban adhat ajánló levelet az utazónak. c/2) Ha a meghívás személyre szól, s az illető kéri az MKE anyagi támogatását, a kérelmet az elnökség bírálja el. c/3) Ha nem személyre szól a meghívás, az elnökségnek annál nagyobb befolyása van a személy kiválasztására, mennél nagyobb részt vállal a költségek fedezetéből. – A kiválasztás szempontjai megfelelnek az előző, b) pontban felsoroltaknak, de talán nagyobb hangsúlyt kap az, hogy lehetőleg bővüljön a nemzetközi könyvtári életbe bekapcsolódó tagok köre. Az ilyen meghívások között az előnyosrend az alábbiak: 1. szomszéd országok, 2. szakmai haszon, 3. Európa. Az elnökség azt szorgalmazza, hogy a tanulmányutak költségei három

forrásból tevődjenek össze: az MKE hozzájárulása, más szervek támogatása, a pályázó önrésze. E három forrás aránya témánként és személyenként változhat.

Tanulmányutak

A kifejezetten tanulmányút jellegű külföldi utazások, ösztöndíjak, stb. esetében az elnökséget kizárólag erkölcsi felelősség terheli, ha csak véleményt kérnek a jelölről, vagy ajánlást a pályázat-hoz, vagy közreműködést az elbírálásban (pl. a British Council, a Fulbright-ösztöndíj bizottság). Mondani sem kell, hogy az elnökségnek szigorú, pontosabban nemzetközi mércét kell alkalmaznia véleménye kialakításakor.

Igazán aktív, céltudatos politizálásra az elnökség által kezdeményezett vagy döntési hatáskörébe utalt, részben vagy teljes egészében egyesületi forrásokból finanszírozott külföldi tanulmányutak esetében van mód. Az elnökség idevágó gyakorlatát az alábbi megfontolások alapján kívánjuk kifejteni:

1. Az éves költségvetésben állandó – bár a lehetőségektől függően változó nagyságrendű – összeget irányoz elő a külföldi ösztöndíjas utak támogatására.

2. A megállapított keretet részben az elnökség saját kezdeményezésű pályázata, részben más szervek által meghirdetett pályázatok, részben a tagoktól beérkezett kérelmek alapján használja fel.

3. Az elnökség évente pályázatot hirdet, mely témakörökben, milyen országokba irányuló tanulmányutakat, mely konferenciákon, szemináriumokon, stb. való részvételt támogat, illetve milyen keretek között és feltételek mellett lehet kérni az MKE támogatását a pályázó által kezdeményezett, illetve harmadik fél által meghirdetett tanulmányutakhoz. A szomszéd országokba és a fejlett könyvtárúggal rendelkező európai országokba irányuló tanulmányutak előnyben részesülnek a támogatás odaítélésekor.

4. Az elnökség saját éves pályázatát általában évente egyszer írja ki. Lehetőség szerint a saját kiírásra beérkezett pályázatokkal együtt kell döntenie a más szervekhez benyújtott és a saját kezdeményezésű pályázatok támogatásáról is.

5. Az elnökség által kiírt pályázatokra a megszabott határidőre kell benyújtani a pályázatot, míg a más szervek által meghirdetett vagy saját kezdeményezésű pályázatokhoz igényelt támogatásra vonatkozó kérelmeket bármikor. A pályázatokot a titkárságra kell benyújtani, s a titkár terjeszti elő őket az elnökségnek.

6. Csak az MKE tagja vehet részt az elnökség által kiírt pályázaton vagy kaphat egyesületi támogatást más szerv által meghirdetett vagy saját kezdeményezésű tanulmányúthoz. Legalább kétéves egyesületi tagság a követelmény a támogatás elnyeréséhez.

7. A benyújtott pályázatokhoz csatolni kell valamelyik szervezetnek az ajánlását, amelynél a pályázó regisztráltatta magát; munkahelyi ajánlás nem szükséges. Ugyancsak csatolni kell a tanulmányutat támogató szervek, szervezetek, intézmények kötelezettségvállalási nyilatkozatát. (Ez utóbbi feltételes formában is történhet: a támogatás folyósítását mások ígérvényeinek a realizálódásától teszi függővé.)

8. A támogatás elnyerésének előfeltétele a pályázathoz megkívánt nyelvtudás. A tanulmányutakra pályázók között a 35 éven aluliak előnyben részesüljenek. Előnyt jelent az is, ha a pályázó aktívan vesz részt az MKE életében, és szakterületén eredményeket tud felmutatni.

9. Az elnökség azon van, hogy a tanulmányutak költségei három forrásból tevődjenek össze: az MKE hozzájárulása, más szervek támogatása, a pályázó önrésze. E három forrás aránya témánként és személyenként változhat.

10. Az elnökség ad hoc bizottságot alakíthat saját kebeléből vagy az MKE tagságából a pályázatok előzetes véleményezésére, de fenntartja magának a támogatás odaítélésének jogát.

11. A tanulmányútról minden esetben jelentést kell benyújtani a visszaérkezéstől számított hat héten belül. A jelentést az elnökség ezzel megbízott tagja minősíti. A jelentés benyújtásának elmulasztása, illetve a szakmailag elfogadhatatlan jelentés esetén az illető öt évig nem kaphat újabb tanulmányúti támogatást.

12. Az MKE szervezetei saját hatáskörükben ugyancsak kiírhatnak tanulmányúti pályázatot, anyagi segítséget nyújthatnak a náluk regisztrált tagok tanulmányútjaihoz, kiegészítve az elnökségtől vagy más szervektől kapott támogatásokat.

13. Az egyéni tanulmányutakra előirányzott költségvetési tételből nem finanszírozhatók a csoportos tanulmányutak. Ezek költségeit a szervezetek vagy az elnökség külön forrásból fedezi.

A
**Magyar Könyvtárosok Egyesülete
elnöksége**